

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΠΑΤΕΡΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ()

Υ Π Ο
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΗΣΗ

Πρωτοπρεσβυτέρου-Καθηγητού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Στό λεγόμενο οικολογικό πρόβλημα ή 'Εκκλησία έχει τόν λόγο της, αφού πρόκειται για τήν καταστροφή τής δημιουργίας, ή όποία, ενῶ ἐξήλθε «λίαν καλή» ἀπό τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, ἔχει τώρα λεηλατηθῆ και ληστευθῆ στά χέρια τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ἀπό τή φύση του ό κόσμος ἔχει ὡς στόχο νά διακονεῖ και νά ὑπηρετεῖ τόν ἄνθρωπο, ἔχει τώρα ἐξεγερθῆ ἐναντίον του και λειτουργεῖ ἀνεξέλεγκτα και ἐπικίνδυνα, διαμαρτυρόμενος γιά τήν κακή μεταχείριση πού ὑφίσταται. Στήν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ ή 'Εκκλησία μπορεῖ νά παίξει τόν σπουδαιότερο ρόλο και νά πει τόν σοβαρότερο λόγο, ἐφ' ὅσον βέβαια ό λόγος της, λόγος πνευματικός, εὔρει ἀνταπόκριση στήν ὑλόφρονα ἐποχή μας και δέν ἡχῆσει εἰς ὧτα μὴ ἀκούόντων.

1. Ὁ κόσμος ἔχει ἀξία, ὅταν σχετίζεται μέ τόν Θεό και τόν ἄνθρωπο.

Οἱ Πατέρες τής 'Εκκλησίας, μέ βάση τήν Ἁγία Γραφή, βλέπουν τόν ὑλικό κόσμο σέ σχέση μέ τόν Θεό και τόν ἄνθρωπο. Ὁ κόσμος δέν ἔχει ἀνεξάρτητη ὑπαρξη και ἀξία. Δημιουργήθηκε ἀπό τὸ Θεό γιά νά ὑπηρετεῖ τόν ἄνθρωπο στίς ποικίλες του ἀνάγκες. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ βασιλεὺς τής κτίσεως, ή κορωνίδα τής δημιουργίας. Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου και ὄχι τοῦ κόσμου εἶναι ὁ τελικός στόχος τής θείας οἰκονομίας. Ἀπόδοση στόν κόσμο ἀξίας, χωρὶς συσχέτιση πρὸς τόν Θεό, πού τόν ἐδημιούργησε «καλά λίαν»¹, και πρὸς τόν ἄνθρωπο, γιά τόν ὅποιο δημιουργήθηκε, καταλήγει σέ νέο εἶδος εἰδωλολατρίας. Ἡ ὑπερβολική

() Εἰσήγηση στό «Διορθόδοξο Συνέδριο ἐπὶ τής προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος» (Ὁρθόδοξη Ἀκαδημία Κρήτης, 5-12 Νοεμβρίου 1991).

1. Γεν. 1,31.

ἐπομένως φροντίδα τῶν διαφόρων οἰκολογικῶν ὀργανώσεων γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ κόσμου, τὴν ἴδια στιγμή πού ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος βρίσκονται στὸ περιθώριο τῶν ἐνδιαφερόντων ἢ ἀπουσιάζουν παντελῶς, ἔρχεται σὲ πλήρη ἀντίθεση πρὸς τὴν διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος δὲν ὠφελεῖται καθόλου «ἐάν κερδίση τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ»², καὶ ἐμπίπτει στὴν ἐπίκριση τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρεις, οἱ ὁποῖοι «μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρά τὸν κτίσαντα»³.

Σωστὴ ἱεράρχηση τῶν πραγμάτων ἀπαιτεῖ πρῶτα τὸν σεβασμὸ τοῦ Θεοῦ, κατόπιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τελευταῖα τοῦ κόσμου, ὡς ἔργου τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἀναγκαίου πλαισίου γιὰ τὴν πνευματικὴ τελείωση καὶ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Πίσω ἀπὸ πολλὰ οἰκολογικὰ κινήματα βρίσκει κανεὶς ἐγκοσμιοκρατικὰ ὑλιστικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ κατέστρεψαν τὸν κόσμον μὲ τὴν ἀλόγιστη χρῆση τῶν ἀγαθῶν του, τώρα κρούουν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου καὶ καλοῦν νὰ συστρατευθεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία στὴν διαφύλαξη τῆς δημιουργίας, ὅχι ἀπὸ γνήσιο καὶ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον γι' αὐτήν, ἀλλὰ γιὰ νὰ συνεχίσουν νὰ ἀπολαμβάνουν ὑλιστικῶς τὰ ἀγαθὰ τῆς. Ἡ ἐπίκληση πάντως τῆς βοήθειας τῆς Ἐκκλησίας φανερῶνει τὴν πνευματικὴ διάσταση τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος.

2. Τὸ οἰκολογικὸ εἶναι πρωτίστως πνευματικὸ πρόβλημα.

Ἐπάρχει ἄμεση συνάρτηση τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖο παρακολουθεῖ κατὰ βῆμα προσαρμοζόμενος στίς ἐπιλογές του. Πειθήνιος καὶ ὑπάκουος μπροστὰ σ' ἓνα πνευματικὰ ἰσοροπημένον ἄνθρωπον ἐπαναστατεῖ ἐναντίον τοῦ ἐμπαθοῦς καὶ κακοῦ ἀνθρώπου, πού ἔχει χάσει τὴν πνευματικὴ εὐστάθεια καὶ ἰσορροπία.

Ὅποιαδήποτε ἐπομένως φροντίδα γιὰ τὴν διάσωση καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας θὰ παραμείνει ἀτελέσφορη, ἂν δὲν ἐπιδιωχθεῖ ἡ πνευματικὴ διάσωση καὶ ἡ πνευματικὴ ἀκεραιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερα σχεδὸν συμφωνοῦν ὅλοι ὅτι τὸ οἰκολογικὸ εἶναι πνευματικὸ πρόβλημα, ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ περιβάλλοντος ὀφείλεται στὴν καταστροφὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἡ φυσικὴ διάβρωση καὶ μόλυνση εἶναι συνέπεια τῆς πνευματικῆς μόλυνσης καὶ διάβρωσης. Γι' αὐτὸ ὁσαδήποτε

2. Μάρκ. 8,36.

3. Ρωμ. 1,24.

προγράμματα προστασίας τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἂν ἐκπονηθοῦν καὶ ὅσα-
δήποτε χρήματα καὶ ἂν δαπανηθοῦν, δὲν πρόκειται νὰ ἀναστρέψουν τὴν
οἰκολογικὴ καταστροφὴ, ἂν δὲν ὑπάρξει πνευματικὴ ἀναστροφή καὶ ἐπι-
στροφή μὲ ριζικὴ ἀλλαγὴ νοοτροπίας ὡς πρὸς τὴν χρῆση τῶν ἀγαθῶν τοῦ
κόσμου, ἂν δηλαδὴ δὲν ὑπάρξει μετάνοια.

3. Ὀλιγοδεΐα—Ὀλιγάρκεια—Ἀσκητικότητα.

Ὑπάρχει πρόβλημα σοβαρὸ ὡς πρὸς τὴν χρῆση τοῦ κόσμου καὶ
τῶν ἀγαθῶν του. Ἀναμφιβόλως γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του ὁ ἄνθρωπος ὀφεί-
λει νὰ χρησιμοποιοῦ τὸν κόσμον καὶ νὰ ἱκανοποιεῖ τὶς ἀνάγκες τροφῆς,
ἐνδύσεως, κατοικίας. Τὸ ὄριο ὅμως αὐτὸ τῶν ἀναγκῶν δὲν εἶναι ἐλαστι-
κὸ, μεταβαλλόμενον ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση, τὴν κοινωνι-
κὴ θέση, τὴν δυναμικότητα τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, τὴν ἐποχὴ
καὶ ἄλλους παράγοντες. Εἶναι στατικὸ καὶ κοινὸ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώ-
πους, περιλαμβάνει τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα γιὰ τὴν διατήρηση τοῦ ἄν-
θρώπου στὴ ζωὴ. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος δίνει τὸν ἐξῆς
χαρακτηριστικὸ ὀρισμὸ τῆς αὐταρκειᾶς· «*Αὐτάρκεια δὲ τῆς χρείας τούτων
ὀρίζεται, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔναι*». Ὁ,τι ὑπερβαίνει αὐτὰ τὰ ὄρια εἶναι
περιττὸ καὶ ἄχρηστο. Ἡ τροφή δὲν πρέπει νὰ μεταβάλλεται σὲ τρυφή,
καὶ ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν ὑπόδηση, τὴν στέγη δὲν πρέπει
νὰ καταλήγει σὲ πολυτέλεια καὶ καλλωπισμὸ καὶ φιλαρέσκεια. Οἱ Πατέ-
ρες τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύνολό τους καταδικάζουν τὴν πολυτέλεια καὶ
τὴν τρυφηλὴν ζωὴ καὶ προτείνουν ζωὴ λιτότητος καὶ ὀλιγαρκειᾶς. Ἀπο-
λογούμενος ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γιὰ τὴν θεωρούμενη αὐ-
στηρὴ αὐτὴ βιοθεωρία λέγει· «*Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀνέλωμεν τοὺς ἀνθρώπους
καὶ διαφθείρωμεν ταῦτα συμβουλευόμεν, ἀλλ' ἵνα τὰ περιττὰ περικόψω-
μεν, περιττὸν δὲ ἐστὶν ὃ τῆς χρείας πλέον ἐστίν. Ὅταν γὰρ καὶ χωρὶς
τούτου δυνάμεθα διάγειν ὑγιῶς καὶ εὐσχημόνως, περιττὸν πάντως ἐκεῖνο
ἐστὶ προστεθέν*»⁴.

Ἄλλωστε ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ εἶναι ὀλιγοδεής,
καὶ μόνον ἡ ἀνθρώπινη ἀπληστία καὶ πλεονεξία μεταβάλλουν αὐτὴν τὴν
φυσικὴν κατάσταση σὲ «*παρὰ φύσιν*» πραγματικότητα· «*Σφόδρα τὴν φύ-
σιν αὐτάρκη ἐξ ὀλίγων ἐποίησεν ὁ Θεός*»⁵. Ἡ ὀλιγοδεΐα, ἡ ὀλιγάρκεια,
εἶναι βασικὴ χριστιανικὴ ἀρετὴ, ποὺ τὴν ἐφήρμοσαν μυριάδες ἁγίων καὶ
ἀσκητῶν στὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν, ἰδιαίτερα στὸ χῶρον τοῦ Ὁρθόδοξου

4. Εἰς Β' Κορ. Ὅμ. 19,3, PG, 534.

5. Ἰω. Χρυσόστομος, Εἰς Β' Κορ. Ὅμ. 15,3, PG, 506.

Μοναχισμοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ πρότυπο βιώσεως τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Ἐφαρμοζόμενα στὸ οἰκολογικὸ πρόβλημα τὰ ἀνωτέρω σημαίνουν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν «προηγμένων» χωρῶν, ποὺ κυρίως εὐθύνονται γιὰ τὶς οἰκολογικὲς καταστροφές, πρέπει νὰ περιορίσουν τὶς ἀνάγκες τους στὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωή. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἶχε ἐπισημανθῆ πὼς «πρόσδος» δὲν σημαίνει πολυτέλεια καὶ τρυφή καὶ ἀνεση· αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα τῶν βαρβάρων. Ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ζοῦσαν ἀσκητικά. Ἄς θυμηθοῦμε αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσιν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν»⁶.

Τὸ ἀσκητικὸ ἦθος τῆς Ὁρθοδοξίας, συνέχεια καὶ συνέπεια τοῦ ἀσκητικοῦ πνεύματος τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν ὑποχρεώνει μόνον τοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Ἡ χρῆση τοῦ κόσμου, ὅταν μεταβάλλεται σὲ παράχρηση καὶ κατάχρηση μὲ τὶς σύγχρονες μεθόδους τοῦ ὑπερκαταναλωτισμοῦ καὶ τῆς ἀλόγιστης τάσης νὰ ἱκανοποιοῦνται ἀνάγκες πολυτελείας, ὀδηγεῖ σὲ κακοποίηση καὶ ἐξάντληση τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ὑπερεκμετάλλευση τῶν φυσικῶν πόρων, μία ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες αἰτίες τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς, δὲν θὰ ἦταν ἀναγκαία, ἂν οἱ ἄνθρωποι μάθαιναν νὰ ζοῦν ἀσκητικά, ὀλιγοδεεῖς καὶ ὀλιγαρκεῖς. Γι' αὐτὸ καὶ γύρω ἀπὸ τὰ ὀρθόδοξα μοναστήρια καὶ τὶς μοναστικὲς πολιτεῖες, ὅπως αὐτὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὸ περιβάλλον συντηρεῖται καὶ διασώζεται.

4. Ἡ ἀγωνία γιὰ τὰ οἰκολογικὰ δεινὰ ἀδικαιολόγητη καὶ ἀντίθετη μὲ βασικὲς ἀρχές τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Παρὰ τὴν ἀναμφίβολη ὑπαρξὴ καὶ αὐξησὴ τους τὰ οἰκολογικὰ δεινὰ μεγαλοποιοῦνται ἀπὸ τὶς διάφορες οἰκολογικὲς ὀργανώσεις, καὶ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ παρασυρθεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία σ' αὐτὴν τὴν κοσμοκεντρικὴ καὶ ὕλιστικὴ θεώρηση τῶν πραγμάτων, ποὺ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ βασικὲς ἀρχές τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουν ὅτι τὸ φυσικὸ κακὸ δὲν εἶναι στὴν οὐσία του κακὸ. Τὰ οἰκολογικὰ δεινὰ καὶ οἱ οἰκολογικὲς

6. Α' Τιμ. 6,7-9. Γιὰ τὴν πολυτέλεια καὶ τρυφή ὡς γνωρίσματα τῶν βαρβάρων βλ. τὴ μελέτη μας, *Λιτότης - Ὀλιγάρχεια. Ἑλληνορθόδοξη ἀπάντηση στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκολογικὴ κρίση*, ΕΕΘΣΠΘ Τμήμα Ποιμαντικῆς 2.

καταστροφές, σύμφωνα με αυτή την θέση, αποτελούν παιδαγωγικό μέτρο του Θεού για την ἀναίρεση τῆς «όντως κακίας», του ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ κακοῦ. Ἐπιτρέπει ὁ Θεός, ὁ συνέχων καὶ κυβερνῶν ἀρρήτω σοφία καὶ πανσθενεῖ δυνάμει τὴν κτίση, τὴν ἐμφάνιση θεομηγιῶν, κατακλυσμῶν, ἀθενειῶν καὶ ἄλλων φυσικῶν κακῶν, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀδυναμία καὶ μηδαμινότητα τοῦ ἐγκαυχωμένου γιὰ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσει σὲ ἀλλαγὴ συμπεριφορᾶς. Εἶναι σαφέστατη καὶ χαρακτηριστικὴ ἡ διατύπωση τοῦ Μεγάλου Βασιλείου· «Διὰ ταῦτα νόσοι πόλεων καὶ ἐθνῶν, ἀέρων ἀύχμοι καὶ ἀφορλαὶ γῆς καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον ἐκάστῳ τραχύτεραι περιστάσεις, τῆς κακίας τὴν αὐξήσιν περικόπτουσαι»⁷.

Ἡ ἀγωνία ποὺ συνέχει πολλοὺς γιὰ τὴν τύχη τοῦ κόσμου καὶ τὴν πιθανότητα μεγάλων οἰκολογικῶν καταστροφῶν ἔρχεται ἐπίσης σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν πίστη στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποτελεῖ μετάθεση εὐθυνῶν, ἀπὸ τὸ προσωπικὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο, ὅπου εἶναι ὁ χῶρος ἐκδηλώσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, στὸ κοσμικὸ πεδίο, στὴ λειτουργία τοῦ σύμπαντος, ποὺ ἀποτελεῖ χῶρο ἐκδηλώσεως τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου ἢ ἡ καταστροφή του δὲν βρίσκεται στὶς δικές μας δυνατότητες, δὲν εἶναι δική μας εὐθύνη, δὲν ἀνήκει εἰς τὰ «ἐφ' ἡμῖν», εἶναι ἔργο τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, εἶναι εὐθύνη τοῦ Θεοῦ, ἀνήκει ἐπομένως εἰς τὰ «οὐκ ἐφ' ἡμῖν». Καὶ νὰ θέλαμε νὰ καταστρέψουμε τὸν κόσμο, δὲν θὰ μπορούσαμε, ἀν δὲν τὸ ἐπιτρέψει ὁ Θεός. Ἀλλοίμονο ἂν τὸ κακὸ εἶχε τέτοια δύναμη. Θὰ καταλήγαμε στὴν γνωστικὴ ἀνατολικὴ διαρχία. Δικὴ μας εὐθύνη εἶναι ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς μας· αὐτὸς ὁ φόβος πρέπει νὰ μᾶς συνέχει διαρκῶς καὶ ὄχι ὁ φόβος γιὰ τὴν τύχη τοῦ κόσμου, τὸ τέλος τοῦ ὁποῦ ἄλλωστε, μόνον στὸν Θεὸ γνωστό, δὲν πρέπει νὰ μᾶς προβληματίζει. Ἐμεῖς πρέπει ἀπλῶς νὰ ἀγρυπνοῦμε, νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι πνευματικά, ὥστε νὰ μὴν αἰφνιδιασθοῦμε, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, ποὺ «ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ γαμιζόντες»⁸.

Στὸ Γεροντικὸ ὑπάρχει ἡ ἐξῆς διήγηση γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ φόβου πρὸ τῶν φυσικῶν καταστροφῶν: Ρώτησε κάποιος τὸν Ἀββᾶ Θεόδωρο· «Ἄν ξαφνικὰ γίνῃ σεισμός, θὰ φοβηθῆς καὶ σὺ Ἀββᾶ;» Τοῦ λέγει ὁ γέρον· «Καὶ ὁ οὐρανὸς νὰ πέση στὴ γῆ ὁ Θεόδωρος δὲν φοβᾶται», γιὰτὶ εἶχε παρακαλέσει τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴ δειλία. Ἡ

7. Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός 5, PG 31,5.

8. Ματθ. 24,36-38. Αὐτῶθι 44: «Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἔτοιμοι, ὅτι ἡ οὐ δοκεῖτε ὥρα ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται».

ἀφοβία αὐτὴ στηρίζεται στὴν ἐμπιστοσύνη στὸ Θεὸ πὺν προνοεῖ καὶ φροντίζει γιὰ τὸν κόσμον. Εἰς ὅλα τὰ κείμενα τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι ἐκδηλῆ αὐτὴ ἡ διδασκαλία. Ἐνδεικτικῶς παραθέτομε μερικὰ χωρία ἀπὸ τὸ θαυμάσιο βιβλίον τῶν Ψαλμῶν. Ὁ Θεὸς βασιλεύει ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῆς οἰκουμένης, ἡ ὁποία ἐστερεώθη ἀπὸ τὸν ἴδιον, ὥστε νὰ μὴ σαλευθεῖ εἰς τὸν αἰῶνα· «καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται»⁹. Ἡ εὐστάθεια τῆς δημιουργίας καὶ ἡ καρποφορία τῆς γῆς ἐξαρτῶνται μόνο ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἀνοίγει τὰ χέρια του, γεμίζει τὰ σύμπαντα μὲ τίς δωρεές του, ἐνῶ, ὅταν, λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀποστρέφει τὸ πρόσωπό του, ὅλα διαταράσσονται· «Ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος, ἀποστρέψαντος δέ σου τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται»¹⁰. Οἱ ἀνωμαλίες στὴ λειτουργία τῶν φυσικῶν νόμων τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παιδαγωγικῆς ὀργῆς του, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας «ἐσαλεύθη καὶ ἔντρομος γέγονεν ἡ γῆ»¹¹. Ἡ

9. Ψαλμ. 92,1. 96,1. Βλ. ἐπίσης 32,6: *Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν*. 23, 1–2: *«Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτοίμασεν αὐτὴν*». 88,12: *«Σοὶ εἰσὶν οἱ οὐρανοί, καὶ σὴ ἐστὶν ἡ γῆ· τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς σὺ ἐθεμελίωσας*». Βλ. ἐπίσης 95,10. 96,1–6. 97,7–8. 101,26–28. 103,1–τέλος.

10. 103,28–30. Βλ. ἐπίσης 49,10–12: *«Ὅτι ἐμὰ ἐστὶ πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ βόες. Ἐγνώκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὠραιότες ἀγοῦ μετ' ἐμοῦ ἐστὶν*». 64,10–14: *«Ἐπεσκέψω τὴν γῆν καὶ ἐμέθυσας αὐτὴν, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτίσαι αὐτὴν· ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων· ἠτοίμασας τὴν τροφήν αὐτῶν, ὅτι οὕτως ἡ ἐτοιμασία. Τοὺς αὐλάκας αὐτῆς μέθυσον, πλήθυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς, ἐν ταῖς σταγόσιν αὐτῆς ἐυφρανθήσεται ἀνατέλλουσα. Εὐλόγησεις τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ πλησθήσονται πίετης. Πιανθήσεται τὰ ὄρη τῆς ἐρήμου, καὶ ἀγαλλίασιν οἱ βουνοὶ περιζώσονται. Ἐνεδύσαντο οἱ κριοὶ τῶν προβάτων καὶ αἱ κοιλάδες πληθουνοῦσι σίτον· κειράζονται καὶ γὰρ ὑμνήσουσι*». 35,7: *«Ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ, τὰ κρίματά σου ὡσεὶ ἄβυσσος πολλή· ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε*». Ἐπίσης 84,13: *«Καὶ γὰρ ὁ Κύριος δώσει χρηστότητα, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς*». 95,11–12.

11. 17,8. Βλ. ἐπίσης 32,8–9: *«Φοβηθήτω τὸν Κύριον πᾶσα ἡ γῆ, ἀπ' αὐτοῦ δὲ σαλευθήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. Ὅτι αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν. Αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν*». 59,3–4: *«Ὁ Θεὸς ἀπόσω ἡμᾶς καὶ καθείλες ἡμᾶς, ὠρίσθης καὶ οἰκτερίσθης ἡμᾶς. Συνέσεισας τὴν γῆν καὶ συνετάραξας αὐτὴν· ἴσασι τὰ συντρίμματα αὐτῆς, ὅτι ἐσαλεύθη*». 64,8–9: *«Ὁ συντάραξον τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ἤχους κυμάτων αὐτῆς. Ταραχθήσονται τὰ ἔθνη, καὶ φοβηθήσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου· ἐξόδους πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις*». Ἐπίσης 76,17–19. 89,7–9: *«Ὅτι ἐξέλιπεν ἐν τῇ ὀργῇ σου καὶ ἐν τῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. Ἔθου τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐνώπιόν σου· ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου. Ὅτι πᾶσαι αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐξέλιπον καὶ ἐν τῇ ὀργῇ σου ἐξέλιπεν· τὰ ἔτη ἡμῶν ὡσεὶ ἀράχνη*

πεποιθήση λοιπόν πώς ακόμη και όταν σαλεύεται ή γῆ και διαταράσσεται ή λειτουργία τοῦ κόσμου βρίσκεται ἐκεῖ ὁ Θεός, ὁ κυβερνῶν τὰ σύμπαντα, δημιουργεῖ αἴσθημα ἀσφαλείας πού ἀποδιώκει τὸν φόβο· «Διὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταρασσεσθαι τὴν γῆν καὶ μετατίθεσθαι ὄρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν»¹².

Ὁ φόβος καὶ ἡ ἀγωνία γιὰ τὰ παρόντα εἶναι τελείως ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ἐσχατοκεντρικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς, χαρακτηριστικὸ γνώρισμα στὴ ζωὴ καὶ συμπεριφορὰ τῶν Ἀγίων. Ἡ παροῦσα ζωὴ στὸν Χριστιανισμό ἐκτιμᾶται θετικά, ὄχι διότι δίνει τὴν δυνατότητα ἀνέσεων καὶ ἀπολαύσεων, ἀλλὰ γιατί εἶναι «καιρὸς» μετανοίας καὶ σωτηρίας, γιατί μπορεῖ κανεῖς, ἔχοντας τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος, νὰ καρποφορήσει πνευματικά. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν τὸ βλέμμα τους ἐστραμμένο στὸ μέλλον, στὰ ἔσχατα, στὴν ὀλοκλήρωση καὶ πληρότητα τῆς ἀπολαύσεως τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἐπειδὴ βλέπουν ἀρνητικὰ αὐτὴ τὴ ζωὴ, ὅπως οἱ διάφοροι αἰρετικοί, ἀλλὰ γιατί ἐπιθυμοῦν μεγαλύτερες ἀπολαύσεις, «οὐ τῶν παρόντων κατηγοροῦντες ἀλλὰ τῶν μειζόνων ἐφιέμενοι», κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο»¹³.

Ὁ Χριστιανὸς δὲν φοβᾶται τὸν θάνατο, ἀλλὰ τὸν ἐπιθυμεῖ, ὅπως οἱ ἅγιοι καὶ οἱ μάρτυρες, γιατί γνωρίζει ὅτι «παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου»¹⁴ καὶ ὅτι «τὸ πολίτευμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει»¹⁵. Στὴ συνάφεια μάλιστα τῶν χωρίων αὐτῶν τῆς *Πρὸς Κορινθίους* καὶ τῆς *Πρὸς Φιλιππησίους* ἐπιστολῆς ὁ ἀπόστολος Παῦλος, πιστεύοντας ὅτι ὁ καιρὸς «συνεσταλμένος ἐστίν», συνιστᾷ ἀπόσταση καὶ ἀπόσπαση ἀπὸ τὰ γῆινα, χρῆση καὶ ὄχι κατάχρηση τῶν τοῦ κόσμου, «καὶ οἱ χρώμενοι τὸν κόσμον ὡς μὴ καταχρώμενοι», διότι οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες καὶ ἔχοντες ὡς θεὸν τὴν κοιλίαν δὲν εἶναι μιμητὲς τοῦ Χριστοῦ στὸν σταυρὸ καὶ στὰ πάθη, καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ θὰ στερηθοῦν τὴ δόξα τῶν ἐσχάτων, ὡς ἔχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλωστε σ' αὐτὴ τὴ φάση

ἐμελέτων». 104,16-35: «Καὶ ἐκάλεσε λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, πᾶν στήριγμα ἄρτου συνέτριψεν... Ἐξάπέστειλε σκότος καὶ ἐσκότασεν, ὅτι παρεπύκρναν τοὺς λόγους αὐτοῦ. Μετέστρεψε τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς αἷμα, καὶ ἀπέκτεινε τοὺς ἰχθύας αὐτῶν. Ἐξῆρπεν ἡ γῆ αὐτῶν βατράχους ἐν τοῖς ταμείοις τῶν βασιλέων αὐτῶν. Εἶπε, καὶ ἦλθε κυνόμυια καὶ σκνίπες ἐν πᾶσι τοῖς ὄρλοις αὐτῶν. Ἔθετο τὰς βροχὰς αὐτῶν χάλαζαν, πῦρ καταφλέγον ἐν τῇ γῇ αὐτῶν. Καὶ ἐπάταξε τὰς ἐμπέλους αὐτῶν καὶ τὰς συκάς αὐτῶν καὶ συνέτριψε πᾶν ξύλον ὄρου αὐτῶν. Εἶπε καὶ ἦλθεν ἀκρίς καὶ βροῦχος, οὗ οὐκ ἦν ἀριθμὸς, καὶ κατέφαγε πάντα τὸν χόρτον ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, καὶ κατέφαγε τὸν καρπὸν τῆς γῆς αὐτῶν».

12. 45,3.

13. Εἰς Ρωμ. Ὁμ. 14,6, PG 60,531.

14. Α' Κορ. 7,31.

15. Φιλιπ. 3,20.

τοῦ σχεδίου τῆς σωτηρίας ἢ κτίση ὑποτάχθηκε στὴ ματαιότητα καὶ στὴ φθορὰ καὶ ἀναμένει καὶ αὐτὴ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς φθορᾶς, συστενάζουσα καὶ συνωδίνουσα μετὰ τοῦ πεπτωκότος καὶ ἀμαρτάνοντος ἀνθρώπου. Τὰ οἰκολογικὰ θεινὰ ἀποτελοῦν ἔκφραση τῶν στεναγμῶν τῆς κτίσεως ἐξ αἰτίας τῆς δράσεως τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, καὶ κατὰ συνέπεια καὶ οἱ λοιποὶ Χριστιανοί, δὲν ἐστέναζε γιὰ τοὺς στεναγμοὺς τῆς κτίσεως, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀγωνιοῦσα καὶ ἀνέμενε νὰ ἔλθουν τὰ ἔσχατα, ἡ ὀριστικὴ ἀπολύτρωση καὶ υἰοθεσία: «ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν»¹⁶. Συγκρινόμενα πρὸς τὴν δόξαν τῶν ἐσχάτων τὰ παθήματα τῆς παρουσίας ζωῆς εἶναι ἀνάξια λόγου: «λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς»¹⁷.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ κλασσικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος αὐτὸς ἐρμηνευτὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὁ μετὰ Παῦλον Παῦλος, ἀναφερόμενος στὸ χωρίο αὐτὸ τῆς *Πρὸς Ῥωμαίους* ἐπιστολῆς γράφει ὅτι ὁ Παῦλος ἐστέναζε, γιὰ τὴν ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ζεῖ στὴν παροῦσα ζωὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία βιαζόταν νὰ φύγει γιὰ νὰ ἀπολαύσει τὴν πληρότητα τῆς Χάριτος: «Παῦλος δὲ διὰ τὴν παροῦσαν ἔστανε ζῶν καὶ Ῥωμαίους γράφων ἔλεγεν ὅτι Καὶ ἡ κτίσις συστενάζει, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες στενάζομεν'. Καὶ ταῦτα ἔλεγεν οὐχὶ τῶν παρόντων καταγινώσκων, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ποθῶν. Ἐγευσάμην, φησί, τῆς χάριτος, καὶ οὐ στέγω τὴν ἀναβολήν, τὴν ἀπαρχὴν ἔχω τοῦ πνεύματος καὶ πρὸς τὸ πᾶν ἐπιέγομαι»¹⁸. Ὁ ἴδιος πατὴρ συνδέοντας τὴν ὀλιγόρκεια τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν τελικὸ του προορισμό, μὲ τὴν ἄλλη ζωὴ, τῶν ἐσχάτων, παρατηρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἀνθρώπο ὀλιγοδεῆ σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ βραχύσωμο, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ βιολογικὴ του κατασκευή δὲν εἶναι τέτοια ποῦ θὰ ἔπρεπε, ἂν ἐπρόκειτο νὰ περιορισθεῖ, νὰ ἐξαντλήσει τὴ ζωὴ του, σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ζῶα. Ἡ σκοπιμότης τῆς ὑπάρξεως τῶν ζῶων, ἀλλὰ καὶ τῶν φυτῶν, δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς παρουσίας ζωῆς, ἐνῶ σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμον εἶναι ἡ ἐπιτυχία τῆς μελλούσης ζωῆς: «τὸν πάντων ἀλόγων κρατοῦντα ὀλιγοδέστερον αὐτῶν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐποίησε, καὶ τὸ σῶμα βραχύν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο δηλῶν ὅτι πρὸς ἑτέραν ζωὴν ἐπειγόμεθα»¹⁹.

16. Ρωμ. 8,19-23.

17. Ρωμ. 8,18.

18. Εἰς Ἄδριάντας Ὁμ. 5,2, PG 49,79.

19. Εἰς Ἐφ. Ὁμ. 19,2, PG 62,129.

Ἄνάλογη σκέψη γιὰ τὰ ζῶα, πού ἐξαντλοῦν τὴ ζωὴ τους στὴν παροῦσα μορφή τοῦ κόσμου, καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, πού ὑπερβαίνει τὴν αἴσθηση καὶ τὴν ὕλη καὶ πορεύεται πρὸς τὸν οὐρανό, διατυπώνει καὶ ὁ Μέγας Βασιλείος στὴ θαυμάσια μικρὴ πραγματεία του *Εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῷ*: «Ὅρθιον ἔπλασε μόνον τῶν ζῶων τὸν ἄνθρωπον, ἵν' ἐξ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος εἰδῆς ὅτι ἐκ τῆς ἄνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου. Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γῆν βλέπει καὶ πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν· ἄνθρωπῳ δὲ ἐτοίμη πρὸς οὐρανὸν ἢ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχολάζειν γαστρὶ μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεσιν, ἀλλ' ὅλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν». Στὸ ἴδιο ἔργο διατυπώνει ἀπαράμιλλα, ὁ μέγας κοσμολόγος καὶ ἀνθρωπολόγος πατήρ, τὴν εὐαγγελικὴ διδασκαλία τῆς «ὑπεροψίας» τῶν τοῦ κόσμου, τοῦ νὰ βλέπουμε δηλαδὴ καὶ νὰ αἰρόμαστε πάνω ἀπὸ τὰ σαρκικὰ καὶ τὰ γήινα. Τὴ σχετικὴ μάλιστα φράση του τὴν ἀπέσπασε ἡ Ὑμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν τοποθέτησε στὸ ἀπολυτίκιον τῶν ὁσίων ἀσκητῶν καὶ ἀσκητριῶν «Ἐν σοὶ πάτερ (ἢ μητέρα) ἀκριβῶς διεσώθη τὸ κατ' εἰκόνα», ὅπου λέγεται ὅτι μετὰ τὸν ἐσταυρωμένο βίον πού ἐζήσαν καὶ μετὰ τὴν πιστὴ ἀκολούθησιν τοῦ Χριστοῦ ἐδίδαξαν «ὑπερορᾶν μὲν σαρκός, παρέρχεται γάρ, ἐπιμελεῖσθαι δὲ ψυχῆς πράγματος ἀθανάτου». Ἡ σχετικὴ συνάφεια στὴ διατύπωση τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι ἡ ἐξῆς: «Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ μήτε τοῖς θνητοῖς ὡς αἰδίοις ἐναπομεινῆς, μήτε τῶν αἰδίων ὡς παρερχομένων καταφρονήσης. Ὑπερορά σαρκός, παρέρχεται γάρ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου».

Ἄσφαλῶς θὰ σκανδαλισθοῦν πολλοί, πού δὲν γνωρίζουν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ προσπαθοῦν νὰ στρέψουν τοὺς ἀνθρώπους σὲ διαφορὰς μορφὰς δράσεως μέσα στὸν κόσμο, ὅταν θὰ ἀκούσουν τὸν Μ. Βασιλείο νὰ λέγει, πρὸς τοὺς νέους, ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ καὶ ὅλες οἱ συνδεδεμένες μ' αὐτὴ δραστηριότητες δὲν ἔχουν καμμία ἀξία, ὅταν δὲν προετοιμάζονται γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ: «Ἡμεῖς ὡ παῖδες, οὐδὲν εἶναι χρῆμα παντάπασι τὸν ἀνθρώπινον τοῦτον βίον ὑπολαμβάνομεν οὔτ' ἀγαθόν τι νομίζομεν ὅλως, οὔτ' ὀνομάζομεν ὃ τὴν συντέλειαν ἡμῶν ἄχρι τούτου παρέχεται... ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον πρόϊμεν ταῖς ἐλπίσι καὶ πρὸς ἐτέρου βίου παρασκευὴν ἅπαντα πράττομεν. Ἄ μὲν οὖν ἂν συντελῆ πρὸς τοῦτον ἡμῶν, ἀγαπᾶν τε καὶ διώκειν παντὶ σθένει χρῆναι φαμέν τὰ δὲ οὐκ ἐξικνούμενα πρὸς ἐκεῖνον, ὡς οὐδενὸς ἀξία παρορᾶν»²⁰.

20. Πρὸς τοὺς Νέους 2, PG 31,565.

5. Προτάσεις γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος.

“Οἱοι θὰ συμφωνήσουν ὅτι ἀποτελεῖ λανθασμένη τακτικὴ τὸ νὰ καταπολεμεῖς τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ κακοῦ καὶ νὰ τὶς περιστέλλεις, ἀφήνοντας ἄθικτη τὴν αἰτία καὶ τὴν πηγὴ τοῦ κακοῦ, ἡ ὁποία θὰ ἐκδηλωθεῖ καὶ πάλι σὲ ἄλλο χῶρο καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Ἡ καλὴ θεραπευτικὴ μέθοδος πρέπει νὰ ἐξουδετερώνει τὶς αἰτίες τῶν νόσων, καὶ ἡ προσεγμένη πολεμικὴ τακτικὴ ἀποβλέπει στὸ νὰ καταστρέφει τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ αἰτία τῶν οἰκολογικῶν καταστροφῶν εἶναι πνευματικὴ βρίσκεται στὴν προσκόλλησι τῶν ἀνθρώπων στὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, στὴν πολυτελῆ καὶ τρυφηλὴ διαβίωσι, στὴν ἐγκατάλειψι τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ πατερικοῦ τρόπου ζωῆς. Οἱ προτάσεις τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν λύσι τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος δὲν εἶναι τεχνοκρατικὲς καὶ νομοθετικὲς, ἀλλὰ πνευματικὲς γι’ αὐτὸ καὶ περισσότερο ἀποτελεσματικὲς. Θὰ μπορούσαν νὰ συνοψισθοῦν στὰ ἑξῆς:

α'. Νὰ προβληθεῖ, ἔναντι τῆς ὑλιστικῆς βιοθεωρίας, τῆς συνδεδεμένης μὲ τὴν πολυτέλεια, τὴν ἄνεσι, τὴν σπατάλη, τὴν τρυφή, ἡ εὐαγγελικὴ καὶ πατερικὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ὀλιγάρκεια καὶ λιτότητα, ποὺ βιώνεται ἰδιαίτερα στὸν ὀρθόδοξο Μοναχισμό καὶ ποὺ ὑποχρεώνει ὅλους τοὺς Χριστιανούς νὰ τὴν τηρήσουν. Δὲν ὑπάρχει διπλῆ πνευματικότητα καὶ διπλῆ ἠθικὴ, ἄλλη γιὰ τοὺς μοναχοὺς καὶ ἄλλη γιὰ τοὺς λαϊκοὺς. Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ εἶναι ἑνιαία, κοινὴ γιὰ ὅλους. Μόνον ὡς πρὸς τὸν γάμο καὶ τὴν ἀγαμία ὁ Χριστὸς εἶπε «οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτου»²¹. Στὰ ἄλλα πρέπει καὶ οἱ ἐν τῷ κόσμῳ νὰ μιμούμεθα τοὺς μοναχοὺς. Ἡ ἐπιφύλαξι ὅτι δὲν μπορούμε νὰ μεταβάλουμε τὸν κόσμον σὲ μοναστήρι εἶναι ἀδικαιολόγητη. Μακάρι νὰ μπορούσαμε· αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατο, ἀπὸ τὴ φύσι τοῦ κόσμου. Νὰ βελτιώνουμε ὅμως τὸν κόσμον, προτρέποντας σὲ μίμησι τῆς ὀλιγαρκείας τῶν μοναχῶν, ποὺ οὐσιαστικῶς εἶναι μίμησι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, μπορούμε.

β'. Ἡ προβολὴ αὐτῆς τῆς βιοθεωρίας πρέπει νὰ γίνεται μὲ ὅλα τὰ μέσα ἀγωγῆς, παιδείας, ἐνημερώσεως, νὰ περάσει στὴν οἰκογένεια, στὸ σχολεῖο, στὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως. Ἐπὶ αἰῶνες οἱ ἄνθρωποι ἔζησαν καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμὸ μὲ βασικὸ περιεχόμενον παιδείας καὶ ἀγωγῆς τοὺς βίους τῶν Ἀγίων. Τὸ Βυζάντιον ποὺ ἐδημιούργησε τὸν λαμπρὸ πολιτισμὸ του ἦταν ἐμποτισμένο ἀπὸ τὸ ἀσκητικὸ μοναστικὸ

21. Ματθ. 19,11.

ιδεῶδες. Ἐναστροφή τῆς κρίσεως μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μόνο μὲ ἐπιστροφή στὴν παράδοση.

γ'. Οἱ διαφημίσεις τῶν διαφόρων προϊόντων, ποὺ πληρώνονται μάλιστα ἀκριβά, γιατί αὐξάνουν τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων, νὰ ἀλλάξουν στόχους καὶ φιλοσοφία· νὰ μὴ δημιουργοῦν πλασματικὲς ἀνάγκες, ἀνάγκες πολυτελείας καὶ ἀνέσεως, ποὺ τίς παρουσιάζουν ἐλκυστικὰ ὡς πραγματικὲς, ἀλλὰ νὰ στραφοῦν στὴν παρουσίαση τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν γιὰ ἓνα φυσικώτερο τρόπο ζωῆς. Νὰ ἀλλάξει ἐπίσης ἡ νοοτροπία ποὺ κυριαρχικὰ ἐπικρατεῖ καὶ προβάλλεται διαφημιστικὰ καὶ ποὺ συνδέει τὴν εὐτυχία μὲ τὴν ἄνεση, τὴν καλοπέραση καὶ τὸν πλοῦτο. Ἐχει γεμίσει ὁ κόσμος ἀπὸ χορτάτους ἀλλὰ ψυχικὰ ἀρρώστους ἀνθρώπους.

δ'. Στὶς καλογυρισμένες καὶ πολυέξοδες τηλεοπτικὲς σειρές, ποὺ τείνουν νὰ καταστοῦν γενικὸ σχολεῖο ὅλων τῶν ἡλικιῶν, νὰ μὴ προβάλλονται ὡς πρότυπα ζωῆς ὁ οἰκονομικὰ ἀνεξάρτητος ἄνθρωπος, ὁ ἀκριβοντυμένος, ὁ καλοζωϊσμένος μέσα σὲ πολυτελεῖς ἐπαύλεις καὶ διαμερίσματα, ποὺ δὲν ἔχει ἠθικοὺς καὶ πνευματικοὺς φραγμούς, γιατί στηρίζεται στὴ δύναμη τοῦ χρήματος, ἀλλὰ ὁ πνευματικὰ ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ὁ ὀλιγαρχῆς, ὁ λιτοδίαιτος, ποὺ ἀρνεῖται νὰ ξεπουλήσει τὴν ἐλευθερία του καὶ νὰ γίνῃ δούλος τοῦ καταναλωτισμοῦ καὶ τῶν κερδοφόρων ἐπιχειρήσεων ποὺ λυμαίνονται καὶ καταστρέφουν τὸν κόσμο.